

בבלי סנהדרין דף לח

יוצא מוויקיטקסט ב־3 במרץ 2025

זרעים: ברכות

מועד: שבת עירובין פסחים יומא סוכה ביצה ראש השנה תענית מגילה מועד קטן תגיגה נשים: יבמות כתובות נדרים נזיר סוטה גיטין קידושין נזיקין: בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא סנהדרין מכות שבועות ע"ז הוריות קדשים: זבחים מנחות חולין בכורות ערכין תמורה כריתות מעילה תמיד טהרות: נידה

הבהרה:

דף זה הוא במרחב הביאור של ויקיטקסט, ומכיל גם פרשנות וביאורים של משתמשים בני ימינו, שאינם מייצגים בהכרח את הפרשנות המסורתית.

מסכת סנהדרין: ב ג ד ה ו ז ח ט י יב יג יד טו טז יז יח יט כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט ל לא לב לג לד לה לו לז לח לט מ מא מב מג מד מה מו מז מנ מח מט נ נא נב נג נד נה נו נז נח נט ס סא סב סג סד סה סו סז סח סט ע עא עב עג עד עה עו עז עח עט פ פא פב פג פד פה פו פז פח פט צ צא צב צג צד צה צו צז צח צט ק קא קב קג קד קה קז קח קט קי קיא קיב קיג | הדף במהדורה הרגילה

עמוד א (דלג לעמוד ב)

והיא נתעברה מעומד [1];

דבר אחר 'שלתיאלי': שנשאל על אלתו
אל [2]; [ובנו הוא] 'זרובכל' - שנזרע
בבבל, ומה שמו? 'נחמיה בן חכליה'
שמו!

יהודה וחזקיה בני רבי חייא, הוו יתבי
בסעודתא קמי רבי, ולא הוו קא אמרי
ולא מידי; אמר להו: אגברו חמרא

אודות הגמרא המבוארת

באדיבות "גמרא נוחה"
על שם נפתלי נוחנה הולנדר
בעריכת הרב ישעיהו הכהן הולנדר

- בהערות שוליים מובאים דברי רש"י, הפניות למקורות, השלמת פסוקים והסברים מורחבים
- מילים עם קו מתחתן – פירוש שצץ כאשר סמן העכבר מעל המילה
- שינויי נוסחאות - צצים כאשר סמן העכבר מעל המלה "דק"ס", שהיא ראשי תיבות של "דקדוקי סופרים". השינויים מבוססים על מיזם "הכי גרסינן" באתר פרידברג, ו"מאגרים" של האקדמיה.
- מילון ארמי-עברי בוויקימילון

אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא. כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר [\(ישעיהו ח יד\)](#) והיה [\[3\]](#) למקדש [\[4\]](#) ולאבן נגף [\[5\]](#) ולצור מכשול [\[6\]](#) לשני בתי ישראל [לפח ולמוקש ליושב ירושלם]

אמר להם: בניי! קוצים אתם מטילין לי בעיניי!

אמר ליה רבי חייא: רבי! אל ירע בעיניך: יין ניתן בשבעים אותיות [\[7\]](#) וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר: מאי דכתיב [\(דניאל ט יד\)](#) וישקד [\[8\]](#) ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו [על כל מעשיו אשר עשה ולא שמענו בקלון] - משום דצדיק ה' - וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו?

אין! צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים [\[9\]](#) גלות צדקיהו [\[10\]](#) ועוד גלות יכניה קיימת [\[11\]](#), דכתיב ביה בגלות יכניה [\(מלכים ב כד יט\)](#) [ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים ו]הַחֲרִישׁ והמסגר אלף [הכל גבורים עשי מלחמה ויביאם מלך בבל גולה בבלה]; 'חרש' - כיון שפותחין [\[12\]](#) - הכל נעשו כחרשין [\[13\]](#); 'מסגר' - כיון שסוגרין בהלכה [\[14\]](#) שוב אין פותחין [\[15\]](#); וכמה היו? - אלף.

עולא אמר: שהקדים שתי שנים ל'ונושנתם' (דברים ד כה): כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו) [16].

אמר רב אחא בר יעקב: שמע מינה: 'מהרה' דמרי עלמא - תמני מאה וחמשין ותרתין הוו [17].

לפיכך כו' [נברא אדם יחידי: ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא; ומפני שלום הבריות: שלא יאמר אדם לחבירו "אבא גדול מאביך"; ושלא יהו המינים אומרים: הרבה רשויות בשמים]:

תנו רבנן: אדם יחידי נברא, ומפני מה? - שלא יהו המינים אומרים "הרבה רשויות בשמים";

דבר אחר: מפני הצדיקים ומפני הרשעים: שלא יהו הצדיקים אומרים "אנו בני צדיק [18]", ורשעים אומרים "אנו בני רשע [19]";

דבר אחר: מפני המשפחות: שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו;

ומה עכשיו - שנברא יחיד - מתגרות, נבראו שנים על אחת כמה וכמה [20]!

דבר אחר: מפני הגזלנין ומפני החמסנין [21]; ומה עכשיו שנברא יחידי - גזלנין וחומסין, נבראו שנים - על אחת כמה וכמה.

ולהגיד גדולתו כו' [של הקב"ה: שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו]:

תנו רבנן: להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו, שנאמר: (איוב לח יד) תתהפך כחומר חותם [22] ויתיצבו כמו לבוש [23]; ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה? שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה, ויאמר "שלי היא" [24], שנאמר (איוב לח טו) וימנע מרשעים אורם [25] [26] - וזרוע רמה תשבר [27].

תניא: היה רבי מאיר אומר: בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו: בקול במראה ובדעת; בקול ובמראה - משום ערוה [28]; ובדעת - מפני הגזלנין והחמסנין [29].

תנו רבנן: אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? - שלא יהו המינים אומרים "שותף היה לו" [30] להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית" [31];

דבר אחר: שאם תזווח דעתו עליו, אומר לו: "יתוש קדמך במעשה בראשית";

דבר אחר: כדי שיכנס למצוה [32] מיד;

דבר אחר: כדי שיכנס לסעודה מיד [33]; משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחין, שנאמר: (משלי ט א) חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה (משלי ט ב) טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה (משלי ט ג) שלחה נערותיה תקרא על גפי [34] מרומי קרת:

'חכמת בנתה ביתה' - זו מידתו של הקב"ה, שברא את כל העולם כולו בחכמה;

'חצבה עמודיה שבעה' - אלו שבעת ימי בראשית;

'טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה' - אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם;

'שלחה נערותיה תקרא' - זה אדם וחווה;

'על גפי מרומי קרת': רבה בר בר חנה רמי: כתיב 'על גפי' וכתיב 'על כסא?!' בתחלה על גפי, ולבסוף [35] על כסא [36].

[37] (משלי ט ד) מי פתי יסור הנה, חסר לב אמרה לו: אמר הקדוש ברוך הוא: מי פתאו לזה [38]? - אשה אמרה לו [39], דכתיב (משלי ו לב) נואף אשה חסר לב [משחית נפשו הוא יעשנה].

תניא: היה רבי מאיר אומר: אדם הראשון - מכל העולם כולו הוצבר עפרו, שנאמר (תהלים קלט טו) גלמי ראו עיניך [ועל ספרך כלם יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם] [40] > וכתיב (דברי הימים ב טז ט) כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ [להתחזק עם לבכם שלם אליו נסכלת על זאת כי מעתה יש עמך מלחמות] <

אמר רב אושעיא משמיה דרב: אדם הראשון

עמוד ב

גופו מבבל [41], וראשו מארץ ישראל [42], ואבריו משאר ארצות [43]; עגבותיו? אמר רבי אחא: מאקרא דאגמא [44].

אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתים עשרה שעות הוי היום: שעה ראשונה הוצבר עפרו; שניה נעשה גולם; שלישית נמתחו אבריו; רביעית נזרקה בו נשמה; חמישית עמד על רגליו; ששית קרא שמות; שביעית נזדווגה לו חוה; שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה; תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן; עשירית סרח; אחת עשרה נידון; שתים עשרה נטרד והלך לו, שנאמר (תהלים מט יג) [ו] אדם ביקר כל ילין [נמשל כבהמות נדמן] [45].

אמר רמי בר חמא: אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר 'נמשל כבהמות נדמו'.

<שע"ה בסו"ף ארמ"י סימן>

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם - ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם: רצונכם נעשה אדם בצלמנו? אמרו לפניו: ריבוננו של עולם: מה מעשיו? אמר להן: כך וכך מעשיו; אמרו לפניו: ריבוננו של עולם: ([תהלים ח ה](#)) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו!

הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם;

וכן כת שניה;

כת שלישית אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! ראשונים שאמרו לפניך - מה הועילו? כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך - עשה!

כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה, שמעשיהן מקולקלין, אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! לא יפה אמרו ראשונים לפניך?

אמר להן ([ישעיהו מו ד](#)) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' [אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט] ^[46].

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה [47], שנאמר (דברים ד לב) [כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך] למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים [הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו] [48]; כיון שסרח - הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר: (תהלים קלט ה) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך [49]

אמר ר"א [רבי אלעזר]: אדם הראשון - מן הארץ עד לרקיע היה, שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים [50]; כיון שסרח - הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו, שנאמר אחור וקדם צרתני וגו' [ותשת עלי כפך]!

קשו קראי אהדדי?!

אידי ואידי חדא מידה היא.

ואמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון בלשון ארמי ספר, שנאמר (תהלים קלט יז) ולי מה יקרו רעיך אל [מה עצמו ראשיהם] [51]; והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית ה א) זה ספר תולדות אדם [ביום ברא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אתו]? מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו; כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא - שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, אמר: ולי מה יקרו רעיך אל!

ואמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון - מין היה [52], שנאמר (בראשית ג ט) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: אן נטה לבך.

רבי יצחק אמר: מושך בערלתו היה: כתיב הכא (הושע ו ו) והמה כאדם עברו ברית [שם בגדו בי], וכתיב התם (בראשית יז יד) [וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה] את בריתי הפר.

רב נחמן אמר: כופר בעיקר היה! כתיב הכא 'עברו ברית' וכתיב התם (ירמיהו כב ט) ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהיהם [וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום].

תנן התם: רבי אליעזר אומר: הוי שקוד [53] ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס [54].

אמר רבי יוחנן: לא שנא אלא אפיקורוס של עובדי כוכבים, אבל אפיקורוס ישראל - כל שכן דפקר טפי [55].

אמר רבי יוחנן: כל מקום שפקרו המינים [56] - תשובתן בצידן:

(בראשית א כו) [ויאמר אלקים] נעשה אדם בצלמנו [לשון רבים] [כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ] -

([בראשית א כו](#)) ויברא ^[57] אלהים את האדם בצלמו [בצלם אלקים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם];

([בראשית יא ז](#)) הבה נרדה ונבלה שם שפתם [אשר לא ישמעו איש שפת רעהו] -

([בראשית יא ה](#)) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל [אשר בנו בני האדם];

([בראשית לה ז](#)) [ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל] כי שם נגלן אליו האלהים [בברחו מפני אחיו] - ([בראשית לה ג](#)) [ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח] לאל העונה ^[58] אותי ביום צרתי [ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי];

([דברים ד ז](#)) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו -

([שמואל ב ז כג](#)) ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו ^[59] לעם [ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונראות לארצך מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלקינו];

([דניאל ז ט](#)) [חזוה הוית] עד די כרסוון רמיו ^[60] ^[61] ועתיק יומין יתיב ^[62] [לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא כרסיה שבבין די נור גלגלוהי נור דלק].

הנך למה לי [63]?

כדברי יוחנן [64]: דאמר רבי יוחנן: אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה, שנאמר (דניאל ד יד) בגזירת עירין פתגמא ובמאמר [ומאמר] קדישין שאילתא [עד דברת די ינדעון חייא די שליט עליא במלכות אנושא ולמן די יצבא יתננה ושפל אנשים יקים עליה]

התינח כולהי; 'עד די כרסוון רמיו' מאי איכא למימר?

אחד לו ואחד לדוד, דתניא: אחד לו ואחד לדוד, דברי רבי עקיבא; אמר לו רבי יוסי: עקיבא! עד מתי אתה עושה שכינה חול [65]?

אלא אחד לדין ואחד לצדקה [## כנאה 'רבי יוסי' זה הוא רבי יוסי הגלילי, שהרי רבי יוסי בן חלפתא - תלמידו של רבי עקיבא - לא היה פונה אליו כך].

קבלה מיניה או לא קבלה מיניה?

תא שמע דתניא: אחד לדין ואחד לצדקה, דברי רבי עקיבא; אמר לו רבי אלעזר בן עזריא: עקיבא - מה לך אצל הגדה? כלך אצל נגעים ואהלות! אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף: כסא לישב עליו, שרפרף להדום רגליו. [## דכתיב (ישעיהו סו א): כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי]

אמר רב נחמן: האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידיית – ליהדר, ואי לא - לא ליהדר: אמר ההוא מינא לרב אידיית: כתיב (שמות כד א) ואל משה אמר: עלה אל ה' [אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק] – 'עלה אלי' מיבעי ליה!?

אמר ליה: זהו מטטרון [66], ששמו כשם רבו [67], דכתיב (שמות כד כא) [השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם] כי שמי בקרבו

אי הכי - ניפלחו ליה?

כתיב (שמות כג) אל תמר בו אל תמירני בו

אם כן 'לא ישא לפשעכם' [68] למה לי [69]?

אמר ליה: הימנותא בידן: דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה [70], דכתיב (שמות לג טו) ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' [אל תעלנו מזה].

אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל ברבי יוסי: כתיב (בראשית יט כד) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' [מן השמים] – 'מאתו' מיבעי ליה?

אמר ליה ההוא כובס: שבקיה, אנא מהדרנא ליה: דכתיב ([בראשית](#)
[ד כג](#)) ויאמר למך לנשיו: עדה וצלה שמען קולי נשי למך [האזנה
אמרתי כי איש הרגתי לפצעני וילד לחברתי] – 'נשיי' מיבעי ליה!
אלא משתעי קרא הכי - הכא נמי משתעי קרא הכי.

אמר ליה [רבי ישמעאל ברבי יוסי לכובס]: מנא לך?

הא - מפירקיה דרבי מאיר שמיע לי [\[71\]](#), דאמר רבי יוחנן: כי הוה
דריש רבי מאיר בפירקיה - הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא
אגדתא, תילתא מתלי; ואמר רבי יוחנן: שלש מאות משלות
שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש:

הערות

1. [↑](#) שהיה בית האסורין צר, ואין מקום לשכב, ושילשלו שם אשה; ובאגדה דויקרא רבה אמרה לה
2. [↑](#) להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן, והתירו לו פמליא של מעלה; ושבועה כתיבה בההיא פרשה ד'כתבו את האיש הזה בס' ירמיה (כב,ה) [ואם לא תשמעו את הדברים האלה בני נשבעתי נאם ה' כי לחרבה יהיה הבית הזה]
3. [↑](#) מושיען של ישראל
4. [↑](#) של ישראל
5. [↑](#) ממחר הגלות שמנגפת את הרגלים
6. [↑](#) סלע מכשלה יהיה
7. [↑](#) בגימטריא
8. [↑](#) וימהר, כמו 'שוקד אני' ומתרגמינן 'מוחי' ([ירמיהו א יב](#))
9. [↑](#) ומיהר
10. [↑](#) שהיא באחרונה
11. [↑](#) שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים בתורה ולמדום לבני גולה האחרונה
12. [↑](#) בתורה
13. [↑](#) קרי ביה 'החֲרַשׁ'
14. [↑](#) כיון דסוגרין דבר הלכה הנעלמת מהן
15. [↑](#) אין לה פותחין אחרים
16. [↑](#) צדקה של שקידה, היינו: הקדים חורבן שתי שנים לגימטריא ד'ונושנתם', דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתי; והם גלו לסוף שמנה מאות וחמשים שנכנסו לארץ, דכתיב ([מלכים א ו א](#)) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה וגו' [לצאת בני ישראל מארץ

- מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה'; וימי בית הראשון - ד' מאות ועשר, הרי ח' מאות ותשעים; צא מהם מ' שנה שנשתהו במדבר - הרי שמנה מאות וחמשים; ואילמלי היה ממתין עד 'ונושנתם' - היה מתקיים בהם 'כי אבד תאבדון מהר'... והשמד תשמדון' דכתיב בההיא פרשתא (דברים [ד כו](#))
17. [↑](#) דהוא גימטריא 'ונושנתם'; וקרי ליה 'אבד תאבדון מהר' והקדמה דשתי שנים - צדקה היתה
18. [↑](#) אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה
19. [↑](#) ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל
20. [↑](#) יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך
21. [↑](#) שיאמרו "קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה, ולא לבני אביכם"
22. [↑](#) לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר
23. [↑](#) בתחיית המתים; ומדקרי ליה 'חותם' שמע מינה בחותם הן טבועין
24. [↑](#) ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן
25. [↑](#) קלסתר פניו
26. [↑](#) ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חביריהם
27. [↑](#) שאינו יכול לומר "שלי היא"
28. [↑](#) שלא יתחלף לאשה בעעלה לא ביום מפני המראה ובליילה מפני הקול
29. [↑](#) אם יודע מה בלב חבירו יחפש מצפוניו וידע היכן ממונו
30. [↑](#) שותף היה אדם
31. [↑](#) לפיכך קדמו לו כולם
32. [↑](#) שבת
33. [↑](#) שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ
34. [↑](#) מקום גבוה
35. [↑](#) כשסרח
36. [↑](#) נטרד
37. [↑](#) בתריה דהאי קרא כתיב:
38. [↑](#) שיסור הנה לאכול מן העץ
39. [↑](#) האשה שהיא 'חסר לב' אמרה לו
40. [↑](#) מכל מראה ענינך נגלמתי, והיינו כל העולם, כדכתיב בזכריה [ד,י] 'עניי ה' המה משוטטים בכל הארץ'
41. [↑](#) על שם שהיתה עמוקה נראה שמשם לוקח ולכך נעשה מצולה
42. [↑](#) שהיא גבוהה וחשובה מכל הארצות
43. [↑](#) מכל העולם, כדיליף לעיל
44. [↑](#) בבבל הוה והוא עמוק מאד
45. [↑](#) בל ילין לינת לילה
46. [↑](#) עד זקנה - כל ימיו [אסבלנו]
47. [↑](#) ארכו
48. [↑](#) ברא אדם מקצה הארץ: מקצה עד קצה
49. [↑](#) 'אחור' ו'קדם' - שני צורות: דו פרצופין (ברכות דף סא:)
50. [↑](#) כלומר: עומד בארץ וראשו מגיע השמימה
51. [↑](#) 'ולי מה יקרו רעיק אל': בתר 'גלמי ראו ענינך' כתיב [פסוק טז] באותו מזמור, וביצירת אדם מדבר
52. [↑](#) נוטה לעבודת כוכבים
53. [↑](#) מהיר ורז
54. [↑](#) הבא להביא ראייה מן התורה לדברי הצדוקים
55. [↑](#) שהרי הכיר וכפר, ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו
56. [↑](#) הצדוקים שמביאין ראייה מן התורה להפקירן

57. [↑](#) יחידי
58. [↑](#) לשון יחיד
59. [↑](#) הרי לשון יחיד
60. [↑](#) נתיישבו הכסאות, דמשמע שנים?
61. [↑](#) כתיב ביה
62. [↑](#) יחידי
63. [↑](#) למה נכתב בלשון רבים
64. [↑](#) שהכל בעצת פמליא שלו
65. [↑](#) שאתה מושיב בשר ודם אצלו
66. [↑](#) הוא אמר 'עלה אל ה'
67. [↑](#) ה'; לפיכך לא הזכיר שמו, וכתב סתם
68. [↑](#) לא יכול לסלוח לפשעכם
69. [↑](#) ומה יתרון בו
70. [↑](#) שאין בו כח לשאת פשעינו, ואנו נמי מאסנוהו ומיאנו לקבלו אפילו לפרוונקא: שליח מוציא ומביא
71. [↑](#) שהמקרא הזה תשובה לזה

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](https://wikisource.org)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- שולחן עורך

-
1. [↑ https://wikisource.org](https://wikisource.org)
 2. [↑ https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)
 3. [↑ https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
 4. [↑ https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)